

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus? Et Par Ord om min Dimisprædiken i Anledning af Brevet i Skilderiets No. 72 Til Publikum!

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus? Et Par Ord om min Dimisprædiken i Anledning af Brevet i Skilderiets No. 72 Til Publikum!", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1810_139A-intro-shoot-idm236.pdf (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Modtagelse

Dimisprædikenen vakte straks efter udgivelsen stor opsigt i København. Grundtvig skriver selv i nogle senere erindringer, at "Prækenen blev reven bort og læst af hele Hovedstaden" (*Grundtvigs Erindringer* 1948, s. 93).

Prædikenen delte vandene. Mange rationalistiske præster følte sig ramt, jf. næste afsnit. Andre mente, at her var et sandhedsvidne, som virkelig forstod at tale Guds ord. Præsten Andreas Wøldike, som selv havde udgivet en række prædikensamlinger, skrev begejstret til Grundtvig: "Saa fortræffelig en Prædiken som Deres er nok aldrig holden for Dimis, og aldrig nogen Fader bleven glædet af sin Søn ved saa mageløs Dedication" (*Breve* 1 1924, s. 27). De positive reaktioner blev dog overdøvet af de kritiske røster.

Klagesag

Nogle københavnske præster blev voldsomt stødt af Grundtvigs angreb, blandt dem stiftsprovst Frederik Plum. Han udsendte derfor en rundskrivelse til Københavns præster, hvori han opfordrede dem til at underskrive en klage til det danske kancelli. En del præster svarede tilbage, at de ikke følte sig truffet af Grundtvigs kritik (jf. Brandt 1874, sp. 135), men seks ud af Københavns godt tyve præster skrev under. Det var Frederik Plum og H.G. Clausen (begge fra vor Frue kirke), som var hovedmændene bag klagen. Med sig fik de præsterne ved Helliggeistes kirke, Børge P. Kofod og Johan E.G. Bull, samt præsterne ved Petri kirke, Ludvig Manthey og Matthias Paysen. Ofte anføres de seks præster i litteraturen alle som 'rationalistiske', men det er for grov en generalisering. Ifølge Jens Møller var der blandt dem "flere *aldeles orthodoxe Theologer*" (1829, s. 263). I hvert fald regnedes Manthey i samtiden for ortodoks kristen (Helveg 1855, s. 398).

Klagen blev indsendt den 29. maj 1810, 15 dage efter udgivelsen af dimisprædikenen. Det er lidt uklart, hvad klagerne præcist ønskede at opnå. I klagen skriver de blot, at de vil gøre kancelliet opmærksom på denne dimisprædiken, "der vist ikke har sin Lige", og at prædikenen indeholder "saadanne fornærmende Beskyldninger, ikke mod en enkelt Mand, men mod hele Standen, at vi som Medlemmer af Kjøbenhavns Ministerium anse det for en Pligt, vi skyldte os selv og det Embede, vi beklæde [...] i kraftigste Maade at besvære os over de os dér gjorte Beskyldninger" (citeret efter Nielsen 1889, s. 104. Kilden har ikke umiddelbart kunne findes ved søgning i rigsarkivets database). De kalder desuden prædikenen et "Skandskrift" (dvs. smædeskrift) og finder, at titlen i sig selv er fornærmende. Præsterne udtrykker ikke eksplicit, hvad de ønsker, der skal ske med Grundtvig. Kirkehistorikerne har forskellige fortolkninger. Jens Møllers udlægning er, at de ville have Grundtvig tiltalt ved en offentlig domstol (1829, s. 276). Ludvig Helvegs fortolkning lyder således: "[det] fremlyste dog af hele Anklagens Tone, at hvad man ventede, var intet mindre end et udtrykkeligt Forbud imod at Grundtvig nogensinde oftere besteg en Prædikestol" (1855, s. 404). Dette var også Grundtvigs egen opfattelse: "mine Anklagere stiledede paa [...] at spærre mig Adgangen til Stats-Kirkens Lære-Stand" (*Om Religions-Frihed* 3 1866 [1827], s. 208).

Grundtvig skrev dernæst på P.E. Müllers opfordring den 5. juli en erklæring til Det Teologiske Fakultet om, at det ikke havde været hans hensigt med dimisprædikenen at fornærme eller nedværdige hverken den gejstlige stand som helhed eller bestemte personer. Han kunne ikke begribe, at han var blevet misforstået (erklæringen er optrykt i *Breve* 1 1924, s. 28). Grundtvig har formentlig regnet med, at kancelliet ville være tilfreds med denne erklæring, og at sagen ville blive glemt.

Men kancelliet fandt det nødvendigt at indhente både biskoppens og Det Teologiske Fakultets erklæring i sagen (Koch 1879-1880, s. 228). Sagen var blevet delikat for fakultetet derved, at dets egen professor, P.E. Müller, havde givet prædikenen udmærkelse ved afholdelsen. Fakultetet måtte nu på den ene side fastholde sin egen positive vurdering af prædikenen og på den anden side komme klagerne i møde for at lægge en dæmper på gemytterne.

Fakultetets erklæring er derfor ganske nuanceret. Den roser Grundtvig for prædikenen afholdelse, idet han havde udvist en række vigtige egenskaber for en præst, nemlig "inderlig Overbeviisning om Christendommens høie Værd, Kraft til at udtrykke denne, og derved røre sine Tilhørere" (Møller 1829, s. 275). Fakultetet mener desuden, at prædikenen var fint afstemt efter tilhørerne, som jo i situationen var andre teologer. Til gengæld kritiseres Grundtvig for at have ladet prædikenen trykke. Erklæringen gør opmærksom på, at han på censors eksemplar af prædikenen udtrykkeligt havde anført, at den ikke var, sådan som han ville have holdt den for en almindelig menighed. Og det nævnes, at censor havde advaret ham imod at misbillige andre præsters adfærd i sine offentlige foredrag. Grundtvig skulle i situationen have indrømmet, at dette ville være upassende (Møller 1829, s. 270). Fakultetet antyder altså, at Grundtvig har

brudt et løfte ved at lade prædikenen trykke, men dette tager Grundtvig senere afstand fra i notitsen "Til Publikum!", se afsnittet "Polemikken i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn". Hvad klagen angår, lægger fakultetet op til en mild dom: Grundtvig burde ikke "indstævnes for Domstolene, men snarere vorde Gjenstand for en Irettesættelse, ifald ikke hans herved følgende Erklæring endog derfra skulde kunne befri ham" (Møller 1829, s. 280). Fakultetet var altså villige til at lade Grundtvig slippe billigt.

Københavns biskop, Friederich Münter, var ikke så skånsom i sin erklæring af 8. september 1810, hvor han i højere grad gav de seks præster medhold. Grundtvigs prædiken kunne efter hans mening ikke frikendes for at indeholde anklager mod præstestanden: "den danske Geistlighed har Grund til at ansee sig fornærmet, og groveligen fornærmet" (Münter 1901-1903, s. 308). Han vurderede, at præsternes klage var fremkaldt af "retfærdig Smerte". Münter ville dog ikke tilråde en offentlig behandling af sagen, idet han mente, at en proces ville blive til en skandale for hele kirken. Han satte desuden spørgsmålstegn ved, om jurister skulle kunne dømmes i en teologisk strid. Hans konklusion blev, at sagen måtte behandles som en disciplinærsag og Grundtvig gives en alvorlig irettesættelse, enten af ham selv som biskop eller af konsistorium.

Efter at have læst de to betænkninger blev universitetsdirektionen, som bestod af Ove Malling og D.G. Moldenhawer, enige om, at sagen måtte behandles som en disciplinærsag, og da Grundtvig var alumne på Valkendorfs kollegium, regnede de konsistorium for hans nærmeste foresatte. Konsistorium indkaldte således Grundtvig til møde og irettesættelse den 5. november 1810. Da Grundtvig fik nys om dette, valgte han imidlertid at indgive en ansøgning til kongen (den 31. oktober) om at blive tiltalt og dømt efter loven, dvs. at få en regulær retssag. Det kan synes som et drastisk skridt, men Grundtvig har formentlig følt sig uretfærdigt behandlet ved, at universitetet udnyttede hans tilfældige stilling som alumne til at lade konsistorium irettesætte ham (Helveg 1855, s. 403).

Kongen, Frederik 6., sendte Grundtvigs ansøgning til kancelliets betænkning den 8. november. De gentog, hvad Münter havde sagt, at det var urimeligt at bringe et religionsspørgsmål for en verdslig domstol. Kancelliet frarådede altså kongen at gå ind på Grundtvigs forlangende, og den 5. januar 1811 resolverede Frederik 6., at Grundtvig skulle møde for konsistorium og modtage sin irettesættelse. Mødet blev holdt den 12. januar 1811. Her gav universitets rektor, professor Thomas Bugge, Grundtvig advarslen og irettesættelsen, der påtalte, at Grundtvigs fremgangsmåde i sagen "dels ved at udgive Prædikenen i Trykken, dels ved nogle Bekjendtgørelser i de offentlige Tidender i denne Anledning, og dels ved at forlange Sagen paakjendt ved Domstolene, egentlig synes at røbe en forfængelig Attraa efter at vække Opsigt" (citeret efter Nielsen 1889, s. 111. Kilden har ikke umiddelbart kunne findes ved søgning i rigsarkivets database).

Med irettesættelsen sluttede den lange sag, som uden tvivl fik alvorlige følger i Grundtvigs liv. Dels var sagen medvirkende til hans personlige krise i 1810-1811. De oprivende forhandlinger i dimissagen og det anstrengte forhold til forældrene har efter al sandsynlighed gået Grundtvig på nerverne i sommeren og efteråret 1810 og medvirket til hans psykiske sammenbrud (læs mere hos Lehmann 1929, s. 86). Dels skadede Grundtvigs optræden i dimissagen hans anseelse i enevældens bureaukrati og hæmmede hans præstelige karriere. I mange år frem kunne Grundtvig ikke få embede i København (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 328). Desuden medvirkede sagen til, at han i det københavnske borgerskabs intellektuelle miljøer blev opfattet som polemisk og kantet.

Den 3. maj 1811 blev Grundtvig dog - trods alle tovtækkerierne - indsat som sin fars personlige kapellan i Udby, og han blev der, indtil faderen døde i 1813.

Polemik i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn

Sideløbende med klagesagen fandt der en polemik sted i avisen *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*.

16. juni 1810 bragte avisen et anonymt indlæg med titlen "Skrivelse fra en verdslig Mand i Hovedstaden til en geistlig Mand paa Landet i Anledning af Hr. N. F. S. Grundtvigs Dimisprædiken". Den anonyme forfatter går særligt i rette med Grundtvigs udtalelse om, at man i kirkerne kun hører "forfængelig Snak om alskens Smaating paa Jord" (s. 12). Sin egen mening om denne sag udtrykker han således: "For Morallæreren gives der ingen Smaating paa Jorden. Alting, lige indtil Menneskets ubetydeligste Sysler, Sædvaner og Tilbøjeligheder, bør være hans Betragtninger værdigt, bør være ham vigtigt" (sp. 1137). Med et citat af Montaigne får forfatteren dernæst vist, at Grundtvig er gammeldags; hans synspunkt, at prædikanten skal holde sig til Guds ord "er henvend halvtredie Hundrede Aar gammel" (sp. 1137).

Grundtvig svarede allerede den 19. juni med "Et Par Ord i Anledning af min Dimisprædiken". Her behandler han først klagesagen, som han udtrykker forundring over. Han kan ikke forstå, at nogle har tolket hans

prædiken, som om han talte om hele præstestanden. Og han mener ikke, at sagen har noget at gøre ved en verdslig domstol. Herefter kommenterer han kort det anonyme indlæg og slår fast, at han ikke deler den rationalistiske teologis optagethed af menneskets moralitet, dets dyder og laster.

Grundtvig havde oprindeligt skrevet et indlæg i en meget mere udfordrende tone. Det findes i Grundtvig-arkivet, fasc. 82.2. Her afkræver Grundtvig sine vantro kolleger en trosbekendelse og konkluderer: "I tro ikke den hellige Skrift, I tro kun det deraf, som eders Forstand synes eder Sandt og Rimeligt, med andre Ord I tro kun eder selv, om I ellers tro Nogen" (blad 3 recto f.). Grundtvig fortolker kollegernes forargelse over hans prædiken som et udslag af dårlig samvittighed: "I føle det er Uret at I lade eder kalde Kristi Tjenere, at I ved Eed have forbundet eder til at forkynde alle Skriftens Lærdomme, og gøre det dog ei, kunne ei gøre det uden at være afskyelige Hyklere, da I ikke tro dem selv. Det er eders Samvittigheds-Vidnesbyrd, som forfærder eder, og gid det maatte pine eder i Sjæl og Sind baade Dag og Nat, saa I erkendte eders gruelige Synd!" (blad 3 verso). Til sidst spørger Grundtvig direkte, hvorfor de dog ikke nedlægger deres embeder. Som Lundgreen-Nielsen konstaterer, ville et saadant indlæg i trykt form bestemt ikke have gavnet Grundtvigs juridiske stilling (1980, s. 327).

Den 10. november skrev Grundtvig endnu engang i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*. Denne gang blot en kort notits for at mane det rygte i jorden, at han skulle have lovet P.E. Müller ikke at lade sin prædiken trykke.

Det var ikke kun selve dimissprædikenen, der gav Grundtvig problemer, også hans to skrivelser i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* blev lagt ham til last. Hans henvendelser til offentligheden var noget af det, rektor påtalte i sin irettesættelse. De var med til at bidrage til billedet af Grundtvig som en person, der stræbte efter at vække opmærksomhed.

Reaktioner i udlandet

Grundtvigs prædiken fik en vis opmærksomhed i nabolandene, særlig i Tyskland. Den blev oversat af Thomas H. Jensen, dansk præst i Flensborg, og udkom i Nürnberg under titlen *Warum ist des Herrn Wort aus dessen Hause verschwunden? Eine Probe-Predigt* (Bibliografien nr. 139B). Prædikenen udkom hos boghandler Johann Philipp Raw, som også var de tyske pietisters forlægger. Forfatteren Johan Heinrich Jung-Stilling, som var en af repræsentanterne for de gammeldags troende i Tyskland, omtalte prædikenen meget positivt (Nielsen 1889, s. 113).

I januar 1812 blev prædikenen (og dimissagen) omtalt i tillægget til *Theologische Annalen* (*Theologische Nachrichten*, s. 15-18). Den anonyme forfatter var meget venligt stemt over for Grundtvig. Han beskrev ham som Danmarks nye Luther og som en mand med sjældne gaver. Artiklen kom tilfældigvis Grundtvig i hænde i 1813, og han skrev et udkast til et svar på tysk. Udkastet er udformet som en slags åndelig selvbiografi for årene 1810-1813. Det er dog først trykt i *Grundtvig-Studier* 1958, s. 74 f.

I 1813 blev prædikenen anmeldt anonymt i maj-juni-nummeret af *Neue Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte* (s. 359-362). Recensenten mente ligesom mange af de danske kritikere, at Grundtvig havde talt for generelt om frafaldet fra Kristus og gjort mange prædikanter uret. Og dog fandt han Grundtvigs kritik rammende for en del kirker og prædikanters vedkommende og ønskede, at mange ville læse Grundtvigs prædiken og lægge sig den på sinde.

Også i Norge fandt Grundtvig tilhængere, blandt andre den lutherske, konservative biskop Johan Nordahl Brun i Bergen (Nielsen 1889, s. 112).